

TURAN

turancılık, Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ikinci yarısında gelişmeye başlayan Türkçülük hareketinin bir sonucu olarak pantürkizm ile eş anlamlı, bütün Türkler'in birleşmesi şeklinde Türk siyasi ve edebî literatürüne girmiştir. Pantürkizm panslavizme karşı bir tepki halinde Rusya'daki Türk aydınları arasında doğmuş, özellikle Hüseyinzâde Ali (Turan) ve Akçuraoğlu Yusuf vasıtasıyla Osmanlı-Türk kamuoyunda tanıtılmıştır. Pantürkizm kavramının siyasi mânada dünya kamuoyuna yayılmasında asıl adı Moiz Cohen olan Tekin Alp'in önemli rolü vardır. Turan fikrinin tarih bilinciyle yoğrulmuş bir mefkûre şeklinde yaygınlaşması Ziya Gökalp sayesinde olmuştur. Onun özellikle, "Vatan ne Türkiye'dir Türkler'e ne Türkistan / Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir Turan" şiiriyle sembolleştirdiği turan ideali, Balkan yenilgisinin ardından mistik bir hava içinde yayılarak Türkçülük'te romantik bir temaya dönüşmüştür. Turanın Türkler'in mefkûrevî vatani, Türkler'in oturduğu ve Türkçe'nin konuşulduğu bütün ülkelerin mecmuu olduğunu söyleyen Gökalp siyasi turanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini uzak bir istikbalin belirleyeceğini ileri sürer.

Osmanlı Devleti'ndeki aydınlar tarafından savunulan Türkçülük-milliyetçilik anlayışının temeli millî bir kültür oluşturma ve bu yolla bağdaşık bir Türk milleti teşkil etme yönündedir. Böylece Osmanlı Devleti içindeki Türkler her bakımdan gelişmiş sağlam bir millet haline gelecek, daha sonra dağınık halde yaşayan bütün Türkler arasında kültürel birlik sağlanacaktır. Kültürel birlik de gelecekteki "kızılma" denilen siyasal birlikteliğin temeli olarak değerlendirilmektedir. Milleti coğrafî ve siyasi sınırlara bağlı kalması gerekmeyen savunan Türkçü aydınlar da temelde bütün Türklük anlayışı hâkim olmakla beraber bazı konularda yaklaşım farklılığı bulunmaktadır. Bu farklılık, Osmanlı Devleti'ni koruma endişesiyle hareket eden Osmanlı Türkleri ile Rusya'dan gelen Akçuraoğlu Yusuf, Hüseyinzâde Ali gibi Türk aydınlarının soydaşlarının bağımsızlık kazanması ve Türk birliğinin gerçekleşmesi yolundaki düşüncelere öncelik vermelerinden kaynaklanmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde Türk ocakları çevresinde toplanan Türkçü aydınlar ister kültürel ister siyasal mânada ele alsın pantürkizm anlayışı temel dinamik fikirlerden birini teşkil etmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'ndeki aydınların Fin ve Macarlar'ı akraba topluluklar olarak kabul etmekle beraber turan kavramının içine sadece Türk toplumlarını

dahil ettiklerini vurgulamak gerekir. Bu sebeple Macaristan'da gelişen turancılıkla Osmanlı Devleti'ndeki turancılık arasındaki asıl fark, Osmanlı Türkçüleri'nin turan kavramını Türk toplumları ile, hatta müslüman olanlarla sınırlı tutmasıdır.

I. Dünya Savaşı'nın başlarında Türkçü aydınlar tarafından kaleme alınan birçok tarihî ve edebî eserin konusunu turancılık meselesi teşkil etmiş, romantik bir üslûpla yazılan bu eserler Türk aydın ve gençlerini derinden etkilemiştir. Savaş içerisinde İttihat ve Terakkî liderleri nezdinde ciddi anlamda itibar kazandığı bir dönemde Osmanlı Devleti, Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na girmiştir. İttihat ve Terakkî liderleri bu savaşa girerken hem Türkçülüğü hem İslâmcılığı düşmanlarına karşı kullanmayı düşünmüş, bunları düşünce akımı olmaktan çıkararak bir savaş stratejisine bağlamıştır. Bu sebeple Türkçü aydınlar I. Dünya Savaşı'nı ideallerini gerçekleştirecek bir hadise olarak görmüş ve tam destek vermişlerdir. Fakat Türkçü aydınların fikirleri savaşın genel seyrine bağlı şekilde değişiklikler göstermiştir. Bu yolda ilk büyük değişiklik, Türkiye'de pantürkizmin tanıtılmasında önemli rol oynayan Rusya'dan gelen Türk aydınlarında görülmüştür. Bu konuda Akçuraoğlu Yusuf, savaş içinde pantürkizmden Rusya Türkleri için kültürel özerkliği hedefleyen bir fikir dönüşüm geçirmiş, 1919 yılında ise olaylardan ibret alarak demokratik Türkçülüğü savunduğunu vurgulamıştır. Ziya Gökalp, Rusya'nın savaştan çekilmesi üzerine Rusya'daki Türkler'in bağımsızlığını elde etmelerine turanı gerçekleştirmelerini teşvik etmesine rağmen Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla Türkler içinde kültürel birliğin birbirine yakın olan Oğuz Türkleri arasında kurulabileceğini belirterek turanın sınırlarını iyice daraltmıştır. Bütün Türkler arasında kurulabilecek turancılığın ancak hayal sahasında gerçekleşeceğini belirtmiştir.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması üzerine Millî Mücadele'nin ardından Mîsâk-ı Millî sınırlarını esas alan Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Pantürkizmi reddeden Cumhuriyet yönetimi Türk milleti kavramını Mîsâk-ı Millî'ye dayanan somut bir vatanla birleştirmiş, Türk milliyetçiliğini bir devlet politikası halinde benimsemiştir. Osmanlı dönemindeki Türkçü aydınlar da siyasi açıdan yeni devleti Türkçülük anlayışlarının somut bir ifadesi olarak görmüşlerdir. Türk ocakları yeniden ülke çapında şubeler açarak temel konularda Cumhuriyet yönetimi

mine tam destek sağlarken aynı zamanda kültürel açıdan pantürkist düşüncelerin ele alındığı bir platform olma özelliğinin sürdürmüştür. Bu sebeple 1927'de Türk ocaklarının faaliyet alanı Türkiye Cumhuriyeti ile sınırlandırılarak bütün Türklük anlayışından dönüş resmîleştirilmiştir. 1930'ların ikinci yarısından itibaren tekrar ortaya çıkan pantürkist motifleri içeren Türkçü akımı, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndaki denge siyasetinin sonucu 1944 yargılamalarıyla tasfiye edilmeye çalışılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

- Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), II, 40-41; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu'l-'ulûm* (nşr. G. van Vloten), Leiden 1968, s. 114; Firdevsî, *Şâhnâme* (trc. Necatî Lugal), İstanbul 1956, I, 120; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 57; Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (nşr. J. T. Reinaud - M. G. de Slane), Paris 1840, s. 483; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr* (nşr. Ahmed Abdülkâdir eş-Şâzelî), Ebûzâbî 1424/2003, III, 139 vd., 193 vd.; a.mlf., *et-Ta'rif bi'l-muşşala'hi's-şerîf* (nşr. Semîr ed-Dürûbî), Kerek 1413/1992, s. 56-57; Tekin, *Turan*, İstanbul 1330; a.mlf. (M. Cohen), *The Türkismus und Pantürkismus*, Weimar 1915; a.mlf. (P. Risal), "Türkler Bir Rûh-i Millî Anyorlar", *TY*, III/3 (27) (1328), s. 77-83; Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (Ankara 1339), İstanbul 1976; a.mlf., *Kızılma* (haz. Hikmet Tanyu), Ankara 1976; a.mlf., "Türk Milleti ve Turan", *TY*, VI/2 (62) (1330), s. 2053-2058; a.mlf., "Turan Nedir?", *YM*, II/31 (1918), s. 82-84; a.mlf., "Rusya'daki Türkler Ne Yapmalı?", *a.e.*, II/38 (1918), s. 233-235; a.mlf., "Türkçülük ve Türkiyecilik", *a.e.*, II/51 (1918), s. 482; Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Ankara 1976; a.mlf., *Yeni Türk Devletinin Öncüleri: 1928 Yılı Yazıları* (haz. Nejat Sefercioğlu), Ankara 1981; J. M. Landau, *Pan-Turkism in Turkey*, London 1981; François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri-Yusuf Akçura: 1876-1935* (trc. Alev Er), Ankara 1986; Yusuf Sarınoy, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, İstanbul 1994; Rafael Muhammeddin, *Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1998; Faruk Ayn, *Cumhuriyet Döneminde Türkçülük Hareketleri: 1931-1945* (doktora tezi, 1998), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü; *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* (haz. Tanıl Bora), İstanbul 2002; Nizam Önen, *İki Turan: Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*, İstanbul 2005; V. Minorsky, "Türân", *İA*, XII/2, s. 107-113.

YUSUF SARINAY

TURAN, Ali

(1864-1940)

Türk düşüncesinin
önde gelen temsilcilerinden,
bilim adamı, şair ve ressam.

8 Mart 1864'te Azerbaycan'ın Sâlyân şehrinde doğdu. Babası Molla Hüseyin Hüseyinzâde, Kruzma beylerinden Kâzım Hüseyinzâde'nin oğlu, annesi Hatice Hanım, Kafkasya Şeyhülislâmı Ahund Ahmed Hüseyinzâde'nin kızıdır. Orta öğrenimini ta-

mamladıktan sonra (1885) Petersburg'da Fizik-Matematik Fakültesi'ni bitirdi (1889). Talebeliğinde Doğu Bilimleri Fakültesi'nin derslerini de izledi. Ardından İstanbul'a gidip Mekteb-i Tıbbiyye-i Askeriyye'ye girdi (1890). Burada İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ni kuran gençler üzerinde etkili oldu ve aralarında yer aldı. Mezuniyetinden (10 Temmuz 1895) sonra Haydar Paşa Askerî Hastahanesi Deri ve Frengi Hastalıkları Kliniği'nde uzman yardımcısı olarak çalışmaya başladı. 1897 Türk-Yunan savaşında cep hede hizmet etti. Savaşın ardından muallim muavini (doçent) sıfatıyla Askerî Tıbbiyye'ye geçti (1900). İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne mensubiyeti dolayısıyla polis tarafından arandığı için bir müddet İstanbul'da saklanıp Azerbaycan'a kaçtı (1903).

Bakü'de Rusça yayımlanan *Kaspi* gazetesinde yazı yazmaya başlayan Hüseyinzâde Ali Bey, Azerbaycan ve Rusya müslümanlarının çeşitli problemleri hakkında toplumu aydınlatan etkili yazılarıyla dikkati çekti. 1904'te Rus-Japon savaşının ortaya çıkardığı fırsattan yararlanmak isteyen Rusya'daki müslüman aydınlar bölgelerinde heyetler oluşturuyor, bunları Petersburg'a göndererek problemlerini Rus hükümetine duyuruyor, çeşitli taleplerde bulunuyordu. Azerbaycan'da da Hüseyinzâde Ali Bey, Ahmet Ağayev (Ağaoğlu), Ali Merdan Topçubaşı, Âdil Han Ziyathan gibi aydınların öncülüğünde on bir kişilik bir heyet halk tarafından seçilip Petersburg'a yollandı. Başvekil Vitte ile görüşen heyet halkın isteklerini bildirdi ve ilk defa *Hayat* adlı günlük bir gazete çıkarma izni almayı başardı. 1905-1906 yıllarında yayımlanan *Hayat*'ın sahibi Hacı Zeynelâbidin Tağıyev (Takiyef), sorumlu müdürü Ali Merdan Topçubaşı, başmuharrirleri Hüseyinzâde Ali Bey ve Ahmet Ağaoğlu idi. Ağaoğlu 102. sayıdan sonra gazeteden ayrılınca Ali Bey tek başına gazeteyi yönetti. *Hayat* Rus aleyhtarı bir siyaset takip ettiği, İslâmcılık-Türkçülük yaptığı gerekçesiyle kapatılınca (toplam 325 sayı) Ali Bey, Ahmet Ağaoğlu ile birlikte haftalık *Füyûzât* dergisini (otuz sekiz sayı) çıkardı. *Hayat* ve *Füyûzât*, sadece Azerbaycan Türkleri'nin değil bütün Rusya Türkleri'nin siyaset ve kültür hayatında derin izler bıraktı; modern fikir ve edebiyatın gelişmesini sağladı; Gaspıralı İsmâil'in önderlik ettiği Türkiye Türkçesi'ni (İstanbul ağzı) yazı dili olarak kullanma fikrini Azerbaycan'da hayata geçirdi; İslâm ve Türk dünyasında kardeşlik düşüncelerinin yerleşmesinde ve Kafkasya'da Şii-Sünnî çekişmelerinin ortadan kalkmasında etkili oldu. Hüseyinzâde

Ali Bey, *Füyûzât*'ın kapatılmasından sonra *İrşad*, *Terakki*, *Hakikat* gibi gazetelerde yazmaya devam etti. Ali Merdan Topçubaşı'nın hapsedilmesi üzerine *Kaspi*'nin başyazarlığına getirildi (1907). Bir yandan da arkadaşlarıyla birlikte Bakü'de kurdukları Saadet Mektebi'nde Türkçe dersleri verdi, ders nâzırlığı yaptı (1908-1910).

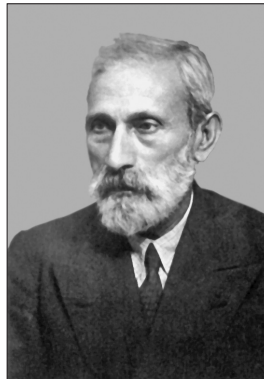
II. Meşrutiyet'in ardından Bahâeddin Şâkir ve diğer bazı İttihatçılar'ın davetiyle İstanbul'a gelen Ali Bey, bir müddet İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin merkez-i umûmî ve İstanbul merkezi üyeliğinde bulundu. Türk Ocağı'nın ve *Türk Yurdu* dergisinin kurulmasında emeği geçti. Türkiye'ye bu gelişinde yazılarından çok sohbetleriyle etkili oldu, tıp konusunda araştırmalara yöneldi. Bir imtihanı kazanarak İstanbul Tıp Fakültesi Deri ve Frengi Hastalıkları Kliniği'nde şef olarak göreve başladı (1910). Daha sonra muallim muavinliğine ve muallimliğe (1925), ardından müderrisliğe (1926) tayin edildi. 1931'de emekliye ayrılışında 1933 yılı sonunda Dârülfünun'un lağvedilmesine kadar ders vermeye devam etti.

Hüseyinzâde Ali Bey, Balkan ve I. Dünya savaşlarında Hilâl-i Ahmer'de çalıştı ve bazı cemiyetlerde faaliyet gösterdi. Kafkas Türkleri Neşr-i Maârif Cemiyeti üyesi (1913), Türk-Macar Dostluk Yurdu Cemiyeti genel merkez üyesi (1916), Maarif Vekâleti Âsâr-ı İlmiyye ve Milliyye Tedkik Cemiyeti üyesi (1917) ve Meclis-i Âfi-i Sıhhiyye üyesi (1917) oldu. Aynı zamanda Millî Tâlim ve Terbiye Cemiyeti'nin kurucularındandır (1916). I. Dünya Savaşı'nda Türk dünyasının problemlerini anlatmak üzere Avrupa ülkelerine gönderilen Turan Heyeti'nde yer aldı. Heyet üyeleri çeşitli yerlerde konferanslar verip yazılar yayımladı. Stockholm'de toplanan Milletlerarası Sosyalist Konferansı'na Âkil Muhtar ve Nesim Muhlis'le birlikte gönderildi (1917). Heyet Hollanda-İskandinav Komitesi'ne Türkler'in

haklarını savunan bir muhtıra verdi. 1918'de Kafkasya halkları Mâverâ-yi Kafkas Hükümeti'ni kurmuşlardı. Hariciye Nâzırı Halil Paşa, Batum'da Türkiye ile bu hükümet arasında bir barış antlaşması yapmaya çalışılıyordu. O sırada Ali Bey, Ahmet Ağaoğlu ile birlikte siyasi müşavir sıfatıyla Kafkasya'ya gönderildi. Bunlar, Mâverâ-yi Kafkas federasyonunun bozulması ve her halkın kendi bağımsızlığını ilân etmesi üzerine Gence'de bulunan Nûri Paşa'nın yanına gidip Azerbaycan aydınları ile Osmanlı hükümeti arasındaki görüşmelere katıldılar ve Azerbaycan'da bir cumhuriyetin kurulması işinde hizmet ettiler.

Damad Ferid Paşa hükümeti zamanında iki defa tutuklanan Ali Bey aylarca Bekir Ağa Bölüğü'nde hapis yattı (1919) ve Malta adasına gönderilmekten tesadüfen kurtuldu. 1926'da Bakü'de toplanan I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi'ne katılan Türkiye heyetinde M. Fuad Köprülü ile birlikte yer aldı. Konferansın çalışmalarına aktif biçimde katıldı. Bu sırada tuttuğu birkaç defterden ibaret notları henüz tam yayımlanmamıştır. 1926'da Mustafa Kemal'e karşı düzenlenen İzmir suikastı davasına adı karışıp tutuklandıysa da mahkemede beraat etti. İstanbul'da toplanan III. Türk Dil Kurultayı'nın çalışmalarına katıldı (1936). 17 Mart 1940'ta İstanbul'da öldü ve Karacaahmet Mezarlığı'nda defnedildi.

Eserleri. Hüseyinzâde Ali Bey'in ilk yazısı tıp öğrencisi iken kaleme aldığı, Abdullâh Cevdet'in *Ramazan Bahçesi*'nde yayımlanan Ömer Hayyâm'la ilgili makaledir. İlk manzum eserleri "Sâlyânî" imzasıyla *Ma'lûmât* dergisinde ve *İrtikâ* gazetesinde çıkmıştır. *İrtikâ*'da basılan, İngiliz şairi Milton'un "Kaybedilmiş Cennet"inden çevirdiği yazı "Körlükten İştikâ" adlı parçadır. Tıpla ilgili ilk yayını Mehmed Refi ile birlikte Nenter'den tercüme ettikleri *Veba ve Mikrobu*'dur (1318/1900). Türk Ocağı'nda sifilis hastalığına dair verdiği konferanslar *Tanın* gazetesinde neşredilmiş (15-16 Haziran ve 12-15 Temmuz 1916), ancak bu hastalıkla ilgili ders notlarından oluşan araştırması basılmadan kalmıştır. Kemal Cenap'la beraber hazırladığını söylediği "Ansiklopedik Tıp Lugatı" da yayımlanmamıştır. Bir gazeteci ve fikir adamı sıfatıyla ilk yazısı, Mısır'da çıkan *Türk* gazetesinde Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyâset" makalesi hakkında A(yın) Turanî imzasıyla yazdığı "Mektûb-i Mahsûs"tur (24 Teşrinisânî 1904, sy. 56). Çehov'dan uyarladığı *Abd-i Gilât* ve *Mahfaza* istibdat dönemi İstanbul hayatını anlatır (Bakü

Ali Turan

TURAN, Ali

1906). *Hayat ve Füyûzât*'la diğer Azerbaycan gazetelerinde yazdığı makaleler arasında özellikle "Türkler Kimdir ve Kimlerden İbarettir?" (*Hayat*, 1905, 8 tefrika) ve *Siyâset-i Fûrûset* (*İrşâd, Terakkî ve Hakikat* gazetelerinde tefrika edilmiştir, 1908) en tanınmış eserleri arasında yer alır. F. Schiller'den yaptığı manzum çeviri *Kefalet yahut Vefakâr Dostlar* adıyla basılmıştır (İstanbul 1923). 1926'da Bakü'de verdiği bir konferansın metni olan *Garbın İki Destanında Türk'ün içinde* (Bakü 1926) kendisinin Avrupalı şairlerden çevirdiği manzum kısımlar da bulunmaktadır. Uzun yıllar üzerinde çalıştığı Goethe'nin *Faust* adlı eserinin manzum tercümesinin bir kısmını bastırabilmiştir (İstanbul 1932). Adam Smith'in bir eserini *Servet-i Mîlel* adıyla Maarif Vekâleti adına çevirmiş, Latin harflerinin kabulü üzerine kitap basılamamıştır; el yazması nüshası kendi arşivindedir. Şiirlerini ve şiir çevirilerini bir defterde topladığı *Ebedî Güzellik* başlıklı eseri de arşivinde bulunmaktadır. Ali Bey'in *Hayatı* ve eserleri hakkında son zamanlarda Türkiye'de ve Azerbaycan'da lisans ve yüksek lisans tezleri yapılmış, fakat henüz hiçbiri neşredilmemiştir. Kendi arşivine dayanan ayrıntılı bir araştırma Ali Haydar Bayat tarafından gerçekleştirilmiştir: *Hüseyinzâde Ali Bey* (2. bs., Ankara 1998). Azerbaycan'da Ofeliya Bayramlı, Ali Bey'in çeşitli eserlerini ve yazılarını derleyerek birkaç kitap halinde ayrı ayrı bastırdıktan sonra *Eli Bey Hüseyinzâde: Seçilmiş Eserleri* adıyla iki cilt olarak neşretmiştir (Bakü 2008). Hüseyinzâde Ali Bey'in arşivi kızı Feyzaver Alpars tarafından Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Arşivi'ne bağışlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyinzâde Ali, *Tercüme-i Hâl Varakası* (23 Ramazan 1329 / 4 Eylül 1327), Hüseyinzâde Ali Turan Arşivi, vr. 1-3; a.mlf., *Biyografik Muhtasar Mâlûmat* (Şubat 1935), Hüseyinzâde Ali Turan Arşivi, vr. 1-8 (şiirlerini topladığı defterin başında); Saide Santur, *Ali Hüseyinzâde (Ali Tu-*

ran) 1864-1940: Türk Düşünürü, Yazar, Hüseyinzâde Ali Turan Arşivi; Sadettin Nühzet Ergun, Türk Şairleri, İstanbul 1936, II, 475-482; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, s. 425-439; a.mlf., "Türkçülüğün ve Türk Sosyalizminin Babası Ali Turan", *Yeni İnsan*, VII/84, İstanbul 1969, s. 6-11, 21-28; VIII/85 (1970), s. 6-11, 21-25; İsmet Ergin, *Ali Bey Hüseyinzâde'nin Hayatı, Eserleri ile Füyûzat Dergisi ve Hayat Gazetesindeki Bir Kısım Makaleleri* (mezuniyet tezi, 1970), İÜ Ed. Fak.; İham Habibullayev, *Hüseyinzade Ali Bey (Turan) Hayatı ve Fikirleri* (yüksek lisans tezi, 2001), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Azer Turan, *Eli Bey Hüseyinzade*, Moskva 2008; Yusuf Akçura, "Hüseyinzâde Ali Bey", *TY*, I. seri: VIII/81 (1331/1915), s. 2550-2556; II. seri: sy. 82 (1331), s. 2566-2570; III. seri: sy. 83 (1331), s. 2581-2585 (makalenin Latin harfli baskısı için bk. [haz. Sabahattin Çağın], *Kardaş Edebiyatlar*, sy. 23, Ankara 1992, s. 32-44); İnci Enginün, "Turan, Hüseyin Ali", *TDEA*, s. 384-385.

YAVUZ AKPINAR

TURAN, Dürrü

(1883-1961)

**Türk müzikisi bestekârı,
tambur icracısı.**

1883'te (bazı kayıtlarda 1885) İstanbul Fatih'te Atikalipaşa semtinde doğdu. Maliye Nezâreti Kuyûd Kalemi memurlarından Saffet Bey'in oğludur. Büyük dayısı Ahmed Dürrü Bey, Hamâmizâde İsmâil Dede Efendi'nin damadıdır. Mahalle mektebinde sesinin güzelliğiyle dikkati çekerek ilâhicibaşı oldu. Mercan İdâdîsi'ni ve 1905'te girdiği Dârülfünun Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Dârülelhan'ın her iki döneminde de (1916, 1923) muallim kadrosunda yer aldı ve tambur hocalığı yaptı. 1926'da Dârülelhan'da Yusuf Ziya (Demircioğlu) başkanlığında, Ekrem Besim (Tektaş) ve Rauf Yektâ beylerden meydana gelen bir heyetle Adana, Gaziantep, Kayseri, Niğde, Sivas ve Urfa yörelerine yapılan folklor araştırmaları ve derleme gezilerinin birincisine katıldı. Ardından İstanbul Konservatuvarı ve İstanbul Belediye Konservatuvarı adını alan bu kuruluşta teşkil edilen Türk Müzikisi İcra Heyeti'nde tambur icracısı ve hayatının son yıllarına kadar Tasnif ve Tesbit Heyeti üyesi olarak görev yaptı. Bazı okullarda Türkçe dersleri de okutan Dürrü Turan 17 Haziran 1961 tarihinde vefat etti ve Zincirlikuyu Mezarlığı'nda defnedildi.

Tambur icracılığı ve bestekârlığıyla son dönem müzikşinasları arasında önemli bir yeri bulunan Dürrü Turan ilk müzik zevkini küçük yaşta dayısı Esad Efendi'nin evinde yapılan toplantılarda aldı. 1898'de Hacı Ârif Bey'in talebelerinden Mustafa Servet Efendi ile başladığı müzik çalışmaları

on sekiz yıl devam etti ve ondan 600 civarında eser meşketti. 1902'de Mercan İdâdîsi'ne devam ederken akrabalarından ressam ve müzikşinas Hikmet Bey ve Enderrûnî Ali Bey'den müzik dersleri aldı. Tanbûrî Aziz Mahmud Bey'in talebelerinden Kenan Bey'le başladığı tambur derslerine, ünlü deniz ressamı süvari yüzbaşısı Tahsin Bey ve onun tavsiyesiyle Tanbûrî Cemil Bey'le devam etti. Ayrıca Rauf Yektâ Bey ve Hâfız Ahmet İrsöy'dan yirmi beş yıl kadar eser meşketti. 1932-1950 yılları arasında ezanın Türkçe okunması esnasında Dürrü Turan'ın düğâh, hicaz, bayatî ve rast makamlarında bestelediği ezanların örnek alınıp okunduğu ve bu eserlerin notalarının Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinde bulunduğu söylenir. Hâfızasındaki eserlerin zenginliğiyle tanınan Dürrü Turan'ın ilk bestesi bir piyeste koro halinde okunmak üzere yazılmış, "İlâhi, en büyük lutfun muhabbetidir" mısraıyla başlayan rast şarkısıdır. Öztuna onun dört ezan, on saz semâisi ve yirmi sekiz şarkıdan oluşan eserlerinin listesini vermiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 173-174; Rahmi Kalaycıoğlu, *Türk Musikisi Bestekârları Külliyyatı Sayı 15: Tanburi Dürrü Turan*, İstanbul 1962; Vural Sözer, *Müzik ve Müzikşenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 430; Mustafa Rona, *20. Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 286-290; Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, II, 180-181, 414; Öztuna, *BTMA*, II, 407-408.

NURİ ÖZCAN

TURAN, Osman

(1914-1978)

Türk tarihçisi, fikir ve siyaset adamı.

Osman Ferit Bayburt'un Aydıntepe (Çatıksu) köyünde doğdu. Ailesi, Trabzon'un fethinden sonra Van taraflarından bölgeye iskân edilen Kurdoğulları (halk arasında Koronoğulları-Kuranoğulları) aşiretine mensuptur. Babası Hasan Ağa, I. Dünya Savaşı'nda şehid düştü. Ailesi Çaykara ilçesine bağlı Soğanlı köyüne yerleşti. Osman Turan ilkokulu Çaykara'da, ortaokulu Bayburt'ta, liseyi Trabzon ve Ankara'da okudu (1935). Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'nde tamamladı (1940). Bu arada çalışkanlığı ve Türk tarihine ilgisi dolayısıyla M. Fuad Köprülü'nün dikkatini çekti ve aynı kürsüye burslu doktora öğrencisi seçildi. Köprülü'nün danışmanlığında iki yılda hazırladığı *On İki Hayvanlı Türk Takvimi* adlı çalışmasıyla doktor unvanını aldı (1941).

Dürrü Turan